

μένης ἐπιθέσεως ἐκ τοῦ μέρους τῆς πόλεως· ἀναμφιβόλως ἄρα ὁ πύργος οὗτος ἀπετέλει μέρος τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς τοῦ Μουσείου. Ἐδαπανήθησαν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ταύτῃ δρ. 988.

ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐφόρου Α. Σχιᾶ ἐξηκολούθησαν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος καὶ αἱ ἐν Ἐλευσῖνι ἀνασκαφαί. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ αἱ ἀνασκαφαί περιωρίσθησαν εἰς τὴν τελείαν ἐξερεύνησιν τοῦ ὑπολειπομένου μέρους τῆς νοτίας αὐλῆς τοῦ ἱεροῦ, ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1897. Τὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν πενιχρὰ μὲν, ὡς καὶ ἄλλοτε, οὐχὶ ὅμως καὶ ἄνευ τινὸς σημασίας διότι διὰ τινων εὐρεθέντων παιδικῶν τάφων μετὰ γεωμετρικῶν ἀγγείων, κειμένων μεταξὺ τῶν ἐρειπίων προϊστορικῶν οἰκημάτων, καὶ διὰ τῆς εὐρέσεως ὁμοίων ἐρειπίων καὶ νεκρικῶν πυρῶν πολλαχοῦ τῆς Ἐλευσίνος καὶ τοῦ περὶ αὐτὴν χώρου ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ προϊστορικὸς ἐν Ἐλευσῖνι συνοικισμὸς ἦτο μέγας ἐκτεινόμενος καθ' ἅπασαν τὴν νοτίαν, τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ λόφου, ἄνευ διακοπῆς. Ἐξερευνηθῆ δὲ καὶ μικρὸν μέρος τοῦ χώρου τούτου μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐν τῇ νοτίᾳ αὐλῇ ἀνασκαφῆς. Τὰ γενόμενα δὲ εὐρήματα εἶνε σχεδὸν μόνον ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα ἀγγείων προμηκηναϊκὰ καὶ γεωμετρικὰ, ἀλλ' ἅπαντα ἐν μεγάλῃ ἀφθονίᾳ καὶ ποικιλίᾳ. Ἐγένετο δὲ καὶ μεγάλη ἐργασία ἐν τῷ Μουσείῳ πρὸς κατάταξιν παλαιοτέρων τε καὶ νεωτέρων εὐρημάτων, συνετάχθη δὲ καὶ κατάλογος τῶν μέχρι τοῦ 1897 εὐρημάτων περιλαμβάνων ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἀριθμούς. Διὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ ἐργασίας ταύτας ἐδαπανήθησαν δρ. 7,523.

Ἄλλη δὲ ἐν Ἀττικῇ ἀνασκαφῇ ἐγένετο ἐν Σουνίῳ ὑπὸ τοῦ ἐφόρου ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ καὶ μέλους τοῦ συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας Βαλερίου Στάη. Σκοπὸς τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἦτο ἡ ἐξακρίβωσις τῶν τοῦ ναοῦ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ περὶ αὐτὸν χώρου.

Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Στάης ἐπερατώθη ἡ ἐκσκαφή καὶ ἐκκαθάρισις τοῦ τε ναοῦ καὶ παντὸς σχεδὸν τοῦ περιβόλου· σπουδαῖα δ' ἔσχεν ἀποτελέσματα ἢ ἐργασία αὕτη ὑπὸ ἀρχιτεκτονικὴν ἔποψιν. Καὶ ἐν πρώτοις ἐδείχθη ὅτι ὁ ναὸς εἶχε καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ δύο παρὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς στίχους κίωνων, ὡσπερ καὶ ὁ Παρθενῶν καὶ ἄλλοι μεγάλοι συνήθως ναοί. Ἰκανῶς δὲ διδακτικὰ εἶνε τὰ πορίσματα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ τεχνητοῦ στερεοῦ ἐδάφους καὶ ἄλλαι τινὲς ἀναφανείσαι ἀρχιτεκτονικαὶ λεπτομέρειαι. Διὰ τῆς γενομένης δὲ ἐν τῷ περιβόλῳ ἀνασκαφῆς ἀπεκαλύφθη μακρὰ στοὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν τούτου πλευρὰν περιβάλλουσα καὶ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Προπυλαίων, ὧν ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψεν ἐπίσης τὸ ἀκριβὲς σχέδιον. Τὰ Προπύλαια ταῦτα εἶχον τρεῖς εἰσόδους, ὧν ἡ μεσαία διὰ τὰς ἀμάξας προωρισμένη οὖσα καὶ εὐρεῖα ἰκανῶς εἶνε καὶ δι' ἀνωφεροῦς ἐπιπέδου προσιτή. Ἄνὰ δύο δὲ κίονες δωρικοῦ ρυθμοῦ ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν τῆς εἰσόδου ὑπεβάσταζον τὸ ἐπιστέγασμα τῶν πυλῶν τούτων. Γενομένων δὲ ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ταύτῃ εὐρημάτων μνημονευτέον πολλοῦ λόγου ἄξιον χαλκοῦν μηχανήμα πρὸς ἀνέλκυσιν τῶν μαρμάρων κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐνεπιγράφους τινὰς σφαίρας ἐκ λίθου.

Ἐνήργησε δὲ ἀνασκαφὴν τινα ὁ κ. Στάης καὶ ἐπὶ τοῦ βορειοανατολικῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς κειμένου εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μέτρων ὑψώματος, ἀφ' οὗ εἶνε ὁρατὸς περιβόλος ἐκ πολυγωνικῶν ὀγκολίθων. Ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου ἀπεκάλυψε περιέργον οἰκοδόμημα, ναόν, ὡς φαίνεται, καὶ δὴ τὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἴσως, ὡς εἰκάζει. Ὁ ναὸς οὗτος δὲν εἶχε περίστασιν, κίονας δηλ. περιθέοντας ἐξωτερικῶς τὰς τέσσαρας αὐτοῦ πλευρὰς, ἀλλὰ μόνον δύο στίχους κίωνων, τὸν μὲν πρὸ τῆς ἀνατολικῆς, τὸν δὲ πρὸ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς· ὁ δὲ ναὸς ἦτο τετράγωνος σχεδὸν (μῆκ. 19 μ., πλ. 14 μ.) καὶ εἶχεν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ

τέσσαρας κίονας, οίτινες ὑπεβάσταζον τὴν ὄροφν. Κατὰ τὸ δυσμικὸν δὲ μέρος τοῦ ναοῦ κιγκλίδωμα ἀπεχώριζε μικρὸν πλακόστρωτον χώρον, ἐν ᾧ ἦτο ἰδρυμένον τὸ ἄγαλμα. Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταύταις ἐδαπανήθησαν δρ. 6,462.

Ἐν Ἐρετρίᾳ ἐγένοντο ἀνασκαφαὶ τάφων ὑπὸ τοῦ παρὰ τῇ Ἐταιρείᾳ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων Κ. Κουρουγιώτου. Δι' αὐτῶν εὐρέθη χρυσοῦν ἓν τινὶ τάφῳ διάδημα, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται πολύμορφος παράστασις θεῶν. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ τάφῳ εὐρέθησαν πρὸς τούτοις χρυσῆ ἄλυσις ἀπολήγουσα ἐκατέρωθεν εἰς κεφαλὰς βοῶν, ζευγὸς μικρῶν χρυσῶν ἐνωτίων καὶ ἄλλα μικρὰ κοσμήματα. Ἐν ἄλλοις δὲ τάφοις εὐρέθησαν χρυσοῦς δακτύλιος μετ' ἐγγεγλυμμένης Νίκης, δύο χρυσᾶ κομβία, ἐρυθρόμορφοι καὶ λευκαὶ λήκυθοι μετὰ γραφῶν, ἐπιτύμβιοι στήλαι, μεγάλη ἔμμετρος ἐπιγραφή καὶ πῆλινά τινα εἰδώλια. Ἀξιόλογον δὲ εὕρημα εἶνε μέγας ἀμφορεὺς (ὑψ. 0,90) τῆς Γ' ἑκατονταετηρίδος π.Χ. ἐφ' οὗ μυθολογικὴ παράστασις. Ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ταύταις ἐδαπανήθησαν δρ. 4,916.

Κατὰ δὲ τὰς *Κυκλάδας* νήσους ἐξεχολούθησαν καὶ κατὰ τὸ λήξαν ἔτος αἱ πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἐφόρου καὶ μέλους τοῦ συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας Χρήστου Τσουντα, ὅστις ἐπεσκέφη ἐφέτος δύο νήσους, τὴν Σίφνον καὶ τὴν Σύρον. Ἐν Σίφνῳ ἀνέσκαψε μόνον ἐννέα τάφους, ἐν οἷς εὐρέθησαν πῆλινά τινα καὶ μαρμάρινα ἀγγεῖα, δύο μαρμάρινα εἰδώλια, ὀλίγαι λίθιναι ψῆφοι ὄρων καὶ μία χαλκῆ λαβίς. Ἐν Σύρῳ δὲ ἀνεκαλύφθησαν 630 περίπου τάφοι, ἐν οἷς εὐρέθησαν πολλὰ πῆλινα ἀγγεῖα, ὧν ἕνια φέρουσιν ἐγχάρακτα, ἄλλα δὲ γραπτὰ κοσμήματα, ἔπειτα διάφορα μαρμάρινα ἀγγεῖα, ἕξ μαρμάρινα εἰδώλια, πολλαὶ χαλκαὶ βελόναι, καρφίδες καὶ λαβίδες καὶ ἄλλα τινά. Καὶ τὸ σχῆμα τῶν τάφων τούτων εἶνε περίεργον· πολλοὶ εἶνε τετράπλευροι, ἄλλοι μᾶλλον ἢ ἦττον κυκλοτερεῖς, φαίνονται

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΣΟΥΝΙΩ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1898

Ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Σουνίῳ γενομένη ἀνασκαφὴ διήρκεσεν ἐπὶ πέντε καὶ πλέον μῆνας· ἦτοί ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Ἰουλίου μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Δεκεμβρίου. Ἐπερατώθη δὲ ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἐκκαθάρσις οὐ μόνον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς (ἴδ. Πρακτ. παρ. ἔτους), ἀλλὰ καὶ παντὸς σχεδὸν τοῦ περὶ αὐτὸν πεφραγμένου χώρου, τουτέστι τοῦ περιβόλου αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῷ ναῷ μὲν, πλὴν μικρῶν τινῶν ἄλλων λεπτομερειῶν, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ θὰ ἐκθέσωμεν τὰ δέοντα, οὐδὲν ἕτερον ἀπεκαλύφθη συμπληρωτικὸν τῆς τε μελέτης καὶ τοῦ σχεδίου, τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Dörpfeld ἐν τοῖς *Mittheilungen* τοῦ 1884 δημοσιευθέντος ἢ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἔφερε καὶ ἐσωτερικῶς, ἐν τῷ σηκῷ δηλονότι, διπλοῦν στοιχον κιόων, ὅπως ὁ Παρθενῶν καὶ ἕτεροι ἀρχαῖοι ναοί, τοῦθ' ὅπερ ὁ κ. Dörpfeld δὲν ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ κατὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ σχεδιαγράμματος τοῦ ναοῦ, μὴ ὄντος τούτου τότε δεόντως ἀνεσκαμμένου. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε πρὸς τούτοις ὅτι ὁ ναὸς, κατὰ τὴν δυτικὴν κυρίως πλευρὰν αὐτοῦ, ὑπέστη ἀγρίαν ἱεροσύλων ἐπιδρομὴν, ὧν ἔργον εἶνε ἡ ἀπὸ τῶν θεμελιῶν σχεδὸν εἰπεῖν ἀνατροπὴ παντὸς τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ὀπισθοδόμου! Τὸ ὑψηλὸν δηλ. ἐκ πωρίνων ὀρθογωνίων λίθων κρηπιδῶμα τοῦ ναοῦ, τὸ εἰς τὸν ἀρχαιότερον ναὸν (τὸν πώρινον καλούμενον καὶ ὑπὸ τῶν Περσῶν καταστραφέντα) ἀνήκον, τὸ ὑψηλόν, λέγομεν, κρηπιδῶμα τοῦτο κατὰ τὴν ΒΔ τοῦ ναοῦ γωνίαν ἀπεσπάσθη ἐξ ὀλοκλήρου διὰ μοχλῶν· κεῖνται δὲ οἱ ἐκ τούτου λίθοι τανῦν κάτωθεν τοῦ ναοῦ ἐν τῷ περιβόλῳ. Εὐχερῆς οὕτω καὶ οὐ πᾶνυ δαπανηρὰ θὰ ἦτο ἡ ἐπανίδρυσις τούτων, καὶ συνεπῶς ἡ ἐπκνὸρθωσις τοῦ κρηπιδώματος τοῦ ὠραίου ναοῦ, ὅστις, ἄνευ τούτου, οὐ μόνον τὰ νῦν ἀσχημὸς τὴν θέαν εἶνε, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ

μέλλοντι λίαν ἔσται ἐπισφαλής, καθόσον, ὡς γνωστόν καὶ ἐξ ἄλλων ναῶν, τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κρηπιδώματος — τὸ μεταξὺ τοίχων δηλ. διάστημα — πεπληρωμένον εἶνε διὰ μικρῶν ἀργῶν λίθων καὶ χώματος κατὰ στρώματα, τοῦτο δέ, φυσικῶς, ἐκλιπόντων τῶν συγκρατούντων τοίχων, θὰ ἐξαφανισθῇ σὺν τῷ χρόνῳ. Ἐπεσκευάστα προχείρως (διὰ ξηρολίθου τοιχώματος) καὶ συνεκράτησα τὸ διασωθὲν μέρος τοῦ κρηπιδώματος, ἀλλ' ἄνευ τῆς γενναίας ἀποφάσεως τῆς ἐπανορθώσεως τούτου ὁ ναὸς μετὰ πάροδον δεκαετηρίδων τινῶν, ἐλάχιστα θὰ περισώζῃ ἴχνη τῶν βάσεων αὐτοῦ.

Ἐν τῷ περιβόλῳ, ἀνασκαφέντι ὡς εἶπομεν καὶ τούτῳ, ἀπεκαλύφθη μακρὰ στοά. τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν τούτου πλευρὰν περιβάλλουσα καὶ ἀρχομένη ἀπὸ τῶν Προπυλαίων, ὧν ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψεν ἐπίσης τὸ ἀκριβὲς σχέδιον, διάφορον ἐν πολλοῖς τοῦ ἐν τῷ συγγράμματι «*Antiqu. of Attika*» δημοσιευθέντος. Τὰ Προπύλαια ταῦτα εἶχον τρεῖς εἰσόδους, ὧν ἡ μεσαία. διὰ τὰς ἀμάξας προωρισμένη οὖσα, καὶ εὐρεία ἰκανῶς εἶνε καὶ δι' ἐπικλινοῦς οὐδοῦ ἐφωδιασμένη. Ἀνὰ δύο κίονες (δωρικοῦ ρυθμοῦ) ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τῆς εἰσόδου ἐκόσμου συγκρατοῦντες τὸ ἐπιστέγασμα τῶν πυλῶν τούτων δι' ὧν εἰσῆρχετο τις εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν ἐργασιῶν, τῶν γενομένων ἐπὶ τοῦ ναοῦ καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ καὶ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ὁποίων ἐν προσεχεῖ πραγματείᾳ ἡμῶν, δημοσιευθησομένη ἐν τῇ Ἄρχ. Ἐφημερίδι μετὰ τῶν οἰκείων σχεδίων (ἐκπονηθέντων ἤδη ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ κ. Ἰωαννίτου) θὰ ἀσχοληθῶμεν, ἕτερα τις ἐργασία ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ΒΔ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς κειμένου ταπεινοτέρου ὑψώματος, τοῦ ἀπέχοντος τοῦ ναοῦ περὶ τὰ πεντακόσια μέτρα.

Ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τούτου ὑπῆρχεν ὄρατος περίβολος ἐκ πολυγωνικῶν ὀγκολίθων κατεσκευασμένος, ὄρατὰ δ' ἐπίτης ἐκείντο λειψάνα κτιρίου τινός, ἀλλὰ ταῦτα εἰς ἐλάχιστα θρύμματα — μαρτύρια φοβερᾶς καταστροφῆς. Παραδόξως τὸ μέρος τοῦτο εἰς οὐδὲν τῶν νεωτέρων σχετικῶν συγγραμμάτων μνημονεύεται — τοῦ γερμανικοῦ Χάρτου μὴ ἐξαιρουμένου. Μόνον ὁ μακαρίτης Λόλ-

λιγκ, ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἐκδόσει τοῦ Baedeker ποιεῖται μνείαν τοῦ μέρους τούτου ἐπιστῶν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκέπτου εἰς λείψανα κτιρίου τινός. Ἐν ἀγνοίᾳ διατελῶν τῆς σημειώσεως ταύτης τοῦ Λόλλιγκ, ἐπεχείρησα τὴν ἔρευαν τοῦ μέρους τούτου, τοῦ ἄλλως τε προδήλως ὑποκρύπτοντος οἰκοδόμημά τι ἀρχαῖον, καὶ ἡ σκαπάνη ἀπεκάλυψε τὴν βάσιν λίαν παραδόξου κτιρίου ὅπερ, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἐδίστασα, μεθ' ὅλην τὴν ἀνωμαλίαν αὐτοῦ νὰ καλέσω ναὸν, τοῦτο δὲ καὶ ὁ κ. Dörpfeld ἐλθὼν ἐπὶ τόπου καὶ ἐξετάσας τὸ κτίριον παρεδέχθη. Τὸ παράδοξον τοῦτο κτίριον, οὐτινος τὸ δάπεδον ἐλάχιστα ὑψοῦται ὑπὲρ τὸ φυσικὸν ἔδαφος, ἔφερε στοᾶν ἐκ πωρίνων κίωνων μόνον κατὰ τὰς δύο αὐτοῦ πλευράς, τὴν ἀνατολικὴν δηλ. καὶ μεσημβρινήν, τῶν δύο ἄλλων οὐσῶν γυμνῶν. Ὁ σπηκὸς δὴλα δὴ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ εἶνε σχεδὸν τετράγωνος (19×14) ἡ ὄροφὴ δ' αὐτοῦ ἐκρατεῖτο ὑπὸ τεσσάρων κίωνων ἰδρυμένων ἐν τῷ μέσῳ. Ὅπισθεν τούτων, κατὰ τὸ δυτικὸν τοῦ κτιρίου, κιγκλίδωμα ἀπεχώριζε μικρὸν τοῦ ναοῦ μέρος, ἐνθα ἐφυλάσσετο τὸ ἄγαλμα, ὡς τὰ νῦν πλακόστρωτον ἔδαφος ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου πρόδηλον καθιστᾷ. Ἐν γένει τὸ κτίριον εἶνε ιδιόρρυθμον καὶ φαίνεται ἀνῆκον (ἀρχικῶς τοῦλάχιστον, διότι τὰ σωζόμενα αὐτοῦ μέρη προέρχονται ὡς τὰ πολλὰ ἐξ ἐπισκευῶν μεταγενεστέρων) εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ κτιρίου τούτου ἐλπίζομεν νὰ δυνηθῶμεν νὰ ὑποστηρίξωμεν ἐν τῇ σχετικῇ πραγματείᾳ ἡμῶν ὅτι τοῦτο εἶνε ὁ ἀλλαχοῦ ἐν Σουνίφ τοποθετούμενος ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος.

Εὐρήματα κινητὰ αἰ ἀνασκαφαὶ ἡμῶν αὐταὶ δυστυχῶς ἐλάχιστα ἔφερον εἰς φῶς· ἐξαιρέσει χαλκοῦ τινός μηχανήματος πρὸς ἀνέλκυσιν τῶν μαρμάρων κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπερ ὄντως εἶνε πολλοῦ ἄξιον, καὶ σφαιρῶν τινῶν λιθίνων ἐνεπιγράφων· τὰ λοιπὰ εὐρήματα (ἀγγεῖα καὶ χαλκᾶ ἀντικείμενα) δὲν εἶνε ἄξια μνείας.

B. ΣΤΑΗΣ